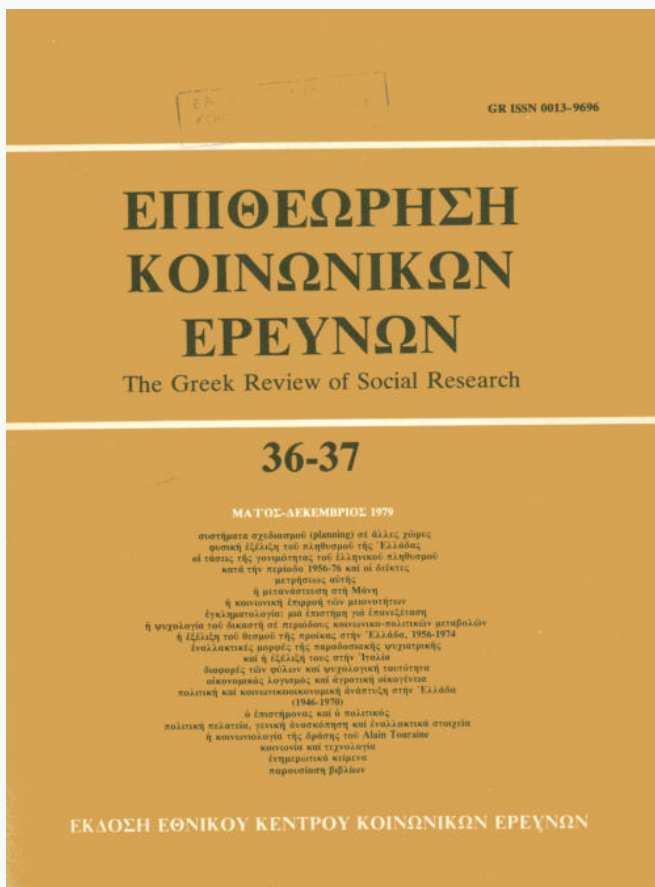

The Greek Review of Social Research

Vol 36 (1979)

36-37

Η ψυχολογία του δικαστή σε περιόδους κοινωνικο-πολιτικών μεταβολών: Το πέρασμα της Ιταλίας από το φασιστικό στο φιλελεύθερο κράτος

Αφροδίτη Κουκουτσάκη

doi: [10.12681/grsr.459](https://doi.org/10.12681/grsr.459)

Copyright © 1979, Αφροδίτη Κουκουτσάκη

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).

To cite this article:

Κουκουτσάκη Α. (1979). Η ψυχολογία του δικαστή σε περιόδους κοινωνικο-πολιτικών μεταβολών: Το πέρασμα της Ιταλίας από το φασιστικό στο φιλελεύθερο κράτος. *The Greek Review of Social Research*, 36, 317-321. <https://doi.org/10.12681/grsr.459>

ή ψυχολογία του δικαστή σε περιόδους κοινωνικο-πολιτικῶν μεταβολῶν

τό πέρασμα τῆς Ἰταλίας ἀπό τό φασιστικό
στό φιλελεύθερο κράτος

τῆς
Ἀφροδίτης Κουκουτσάκη

Ἐπ. Βοηθοῦ Ἐγκληματολογίας ΠΑΣΠΕ

Σέ μιά μεταβατική περίοδο, ὅταν μπαίνουν σέ κρίση ἀξίες καί θεσμοί, δέν εἶναι δυνατό νά μείνει ἀπρόσβλητος ὁ εὐαίσθητος τομέας τῆς Δικαιοσύνης. Ἀντίθετα, στήν πολιτική τῶν δικαστικῶν ἀποφάσεων τῆς ἐποχῆς διαφαίνονται πολλά ἀπό τά χαρακτηριστικά τῆς κρίσης καί πολλά ἀπό τά στοιχεία πού θά καθορίσουν τίς μετέπειτα ἐπιλογές.

Μετά τήν ἀποτυχία τῆς προσπάθειας τοῦ φασισμού νά κλείσει τήν πορεία τοῦ κόσμου στά δίχτυα τοῦ ὀλοκληρωτισμοῦ, στήν ἰταλική μεταπολεμική κοινωνία πραγματοποιεῖται μιά, θά λέγαμε, ἀντιφατική διαδικασία, στά πλαίσια τῆς ὁποίας—καί ἐνῶ συνεχίζονταν οἱ ἀγῶνες γιά ἓνα Κράτος Δικαίου—ἡ αὐξημένη συνειδητοποίηση τῆς πραγματικῆς κοινωνικῆς ἀνισότητος ὀδήγησε στό νά γίνεται ταυτόχρονα ἡ τυπική ἰσότητα ἀπέναντι στό νόμο ἀντικείμενο ἔντονων ἀμφισβητήσεων καί κριτικῆς.¹

Ἡ στάση τοῦ δικαστικοῦ κλάδου στήν ἀμέσως μεταπολεμική περίοδο, πού θά ἐξετάσουμε, ἀποκτᾷ ἐπιπρόσθετο ἐνδιαφέρον, ἐπειδή συμπίπτει χρονικά μέ αὐτή τήν περίοδο τοῦ γενικότερου προβληματισμοῦ στό χώρο τοῦ Δικαίου.

Εἰδικότερα, τό φαινόμενο πού θά ἐξετάσουμε ἀναφέρεται στίς δικαστικές ἀποφάσεις τῶν πρώτων μεταπολεμικῶν χρόνων, σέ ὑποθέσεις ἐφαρμογῆς τῶν ἀντιφασιστικῶν νόμων καί γενικά σέ ὑποθέσεις πού ἀφοροῦσαν μιά ὀποιαδήποτε σχέση μέ τό προηγούμενο καθεστώς. Ἡ μελέτη τῶν δικαστικῶν χρονικῶν τῆς ἐποχῆς παρουσιάζει ἔντονα τήν εἰκόνα τῶν ἀλλαγῶν προσανατολισμοῦ τῶν δικαστικῶν ἀποφάσεων, πού ἀκολούθησε τίς γενικότερες ἀλλαγές τῆς χώρας.

Ἀμέσως μετά τόν πόλεμο καί ὅταν ὁ ἀντιφασισμός στήν ἐξουσία² εἶχε πολιτική δύναμη ἄρκετή γιά νά καταστήσει ἀποτελεσματικούς τούς νόμους

1. P. Ingrao, *Masse e potere*, κεφ. «Il giudice nella società di massa», ἐκδ. Ed. Riuniti, Ρώμη, 1977.

2. Οἱ πρώτες μεταφλελευθερωτικές κυβερνήσεις εἶχαν καθαρά ἀντιφασιστικό χαρακτῆρα καί συμμετείχαν σ' αὐτές ὅλες οἱ πολιτικές δυνάμεις τῶν Ἐπιτροπῶν Ἐθνικῆς Ἀπελευθέρωσης (CLN). Ἐπί πλέον τό 1946 γίνεται τό δημοψήφισμα γιά τό καθεστωτικό ζήτημα, πού σημαίνει τό τέλος τῆς Μοναρχίας στήν Ἰταλία. Ταυτόχρονα, γίνονται καί οἱ ἐκλογές γιά τή Συντακτική Συνέλευση, στήν ὁποία συμμετέχουν ὅλα τά κόμματα. Οἱ ἐργασίες τῆς τέλειωσαν τό Δεκέμβριο τοῦ 1947 καί εἶχαν σάν ἀποτέλεσμα ἓνα ἀπό τά πύθ προεδρικά Σύντάγματα τοῦ δυτικοῦ κόσμου. Στό μεταξύ, ἔχει ἤδη ἀρχίσει νά σπάει ἡ ἀντιφασιστική ἐνότητα καί στήν πρώτη κυβέρνηση τῆς Δημοκρατίας, μέ πρωθυπουργό τόν De Gasperi (ἡγέτη τῆς Χριστιανικῆς Δημοκρατίας), πού σχηματίστηκε τόν Ἰούλιο τοῦ 1946, ἡ συμμετοχή τῶν ἀριστερῶν δυνάμεων ἦταν ἤδη κατά πολύ μειωμένη. Καί γύρω στά τέλη τοῦ 1945 ἐμφανίστηκε στό πολιτικό προσκήνιο τῆς χώρας τό κόμμα Uomo qualunque, πρόδρομος τοῦ μετέπειτα νεοφασιστικοῦ κόμματος. Τό 1947, σχηματίζεται ἡ πρώτη μονοκομματική Κυβέρνηση τῆς Χριστιανικῆς Δημοκρατίας, μέ πρωθυπουργό πάλι τόν De Gasperi. Ἡδῶ, ὁ ἀντιφασισμός ἔχει ἀρχίσει ν' ἀντικαθίσταται ἀπό τήν προσπάθεια μείωσης τοῦ πολιτικοῦ ρόλου τῶν ἀριστερῶν δυνάμεων.

του, οι δικαστικές αποφάσεις ήταν σύμφωνες με τό πνεύμα τό νομοθέτη. Όμως από τό 1947, περίπου, και μετά, οι αντιφασιστικοί νόμοι άρχισαν νά έρμηνεύονται και νά εφαρμόζονται αντίστροφα και μάλιστα άρκετοί παραμερίστηκαν. Είναι χαρακτηριστικό ότι οι δικαστές δέν έκαναν τίς άναγκαίες προσπάθειες γιά νά ξεπεραστούν τά τεχνικά εμπόδια και νά άποδοθεί δικαιοσύνη σε όλες εκείνες τίς περιπτώσεις πατριωτών τής 'Αντίστασης, σε βάρος των οποίων έκκρεμοΰσαν κατηγορίες γιά άδικήματα, τά όποια, σύμφωνα με τή νέα νομοθεσία, έπρεπε νά χαρακτηριστούν «πολεμικά γεγονότα» και σαν τέτοια νά αντιμετωπιστούν. 'Αντίθετα, μήκαν σε ένέργεια όλοι οι γραφειοκρατικοί μηχανισμοί τής Δικαιοσύνης, με άποτέλεσμα νά κρατούνται προφυλακισμένοι γιά χρόνια ή ακόμα και νά καταδικάζονται πρωτόδικως. Παράλληλα, και ενώ δέν ήταν καθόλου σπάνιο φαινόμενο νά τιμιά τό έπίσημο ιταλικό κράτος άξιωματούχους τής Δημοκρατίας του Σαλό³ σαν ήρωες του άπελευθερωτικού πολέμου, ύπληξαν περιπτώσεις έκπληκτικά πλατιάς αναλογικής έρμηνείας των νόμων, προκειμένου νά καταδικαστούν ένέργειες πού είχαν θίξει τό φασιστικό καθεστώς ή και τήν ίδια τή Δημοκρατία του Σαλό,⁴ καθώς και τό φαινόμενο τής εύρύτατης εφαρμογής όρισμένων διατάξεων φασιστικών νόμων.⁵

Φτάνοντας ήδη στό 1949, ή πολιτική των δικαστικών αποφάσεων έναντίον του φασισμού μπορεί νά θεωρηθεί ότι άπέτυχε με τίς άμνηστίες, τίς αναψηλαφήσεις, τίς άναρέσεις, ακόμα και τήν παραβίαση του δεδικασμένου. 'Υπήρχε και τό φαινόμενο όρισμένων κακουργοδικειών, τά όποια άρνιόνταν μεθοδικά νά εκδώσουν καταδικαστικές αποφάσεις σε ύποθέσεις συνεργασίας με τό προηγούμενο καθεστώς, καθώς και τό φαινόμενο πολλών λαϊκών δικαστών, οι όποιοι, προκειμένου νά εκδοθούν άπαλλακτικές ή άθωωτικές αποφάσεις, συνασπίζονταν μεταξύ τους ύποχρεώνοντας σε μειοψηφία τους τακτικούς δικαστές (Α. Battaglia, σελ. 101). Με άποτέλεσμα νά προκύψει πλήθος νομικών τεράτων, από αυτά πού στην ιταλική όρολογία λέγονται *sen-*

tenze suicide («αυτόχειρες δικαστικές αποφάσεις»)⁶.

Τό φαινόμενο αυτό δέν άφορά μεμονωμένες περιπτώσεις δικαστών αλλά χαρακτηρίζει τή στάση όλόκληρου του κλάδου στη συγκεκριμένη εποχή. Φυσικά, θά πρέπει νά τό δούμε μέσα στό πολιτικό πλαίσιο τής εποχής πού αναφερόμαστε (βλέπε σημ. 2), αλλά, ταυτόχρονα, νά τό συνδέσουμε και με ένα από τά βασικότερα προβλήματα του δικαστικού κλάδου, τό όποιο ύπήρχε ήδη από τά πρώτα χρόνια τής ένωσης του ιταλικού κράτους: τό πρόβλημα τής άνεξαρτησίας τής Δικαιοσύνης. Πραγματικά, και οι φιλελεύθερες προ-φασιστικές κυβερνήσεις είχαν παραμελήσει τό δικαστικό κλάδο, και, φυσικά, στη διάρκεια του φασισμού ή άνεξαρτησία τής Δικαιοσύνης στάθηκε μία έξαγγελία χωρίς περιεχόμενο, πού έπαναλαμβανόταν σε νόμους και σε έπίσημες συζητήσεις, σχεδόν γιά νά καλύψει μία έντελώς αντίθετη πραγματικότητα. 'Η έπέμβαση τής εκτελεστικής εξουσίας στη δικαστική ήταν έξαιρετικά έντονη, όπως σε κάθε απολυταρχικό καθεστώς, και διευκολυνόταν από τήν ένταξη του δικαστικού κλάδου σε γραφειοκρατικά πλαίσια, τήν κακή οικονομική μεταχείριση του, τήν άπαιγόρευση του συνδικαλισμού, τήν ίδρυση ειδικών δικαστηρίων, κτλ.⁷ Όσο κι άνά μετά τήν πρώτη του φασισμού παρουσιάζεται κάποια εξέλιξη όσον άφορά τή στάση του δικαστικού κλάδου, ό όποιος προβάλλει ένα σύστημα αξιών γιά τήν εξασφάλιση τό κύρους του και τής άνεξαρτησίας τής Δικαιοσύνης, δέν μπορούμε άκόμη νά μιλήσουμε γιά όυσιαστικές αλλαγές πού νά δημιουργούν διαφορετική κατάσταση. 'Αλλωστε, δέν πρέπει νά παραγνωρίζουμε τό γεγονός ότι ό δικαστικός κλάδος χαρακτηρίζεται από παραδοσιακότητα και συντηρηισμό, με άποτέλεσμα νά μήν μπορεί νά γίνει πρωτοπόρος ή νά ύποστηρίξει άποφασιστικά τά πιο προοδευτικά ρεύματα σε μεταβατικές περιόδους. 'Η ίδια ή μορφή τής σχέσης τής δικαστικής εξουσίας με τήν εκτελεστική, έχει σαν άποτέλεσμα τό άνοικτεισμό τής Δικαιοσύνης από τά μεγάλα άνατοκιστικά ρεύματα, στα όποια μένει άνοικτή μόνο στό μέτρο των παραχώρησεων και των άνοιγμάτων τά όποια μπορεί ή θέλει νά κάνει ή κατεστημένη εξουσία.⁸

Όπως όποτε, δέν θά μπορούσε νά ύποστηρίξει κανείς ότι οι δικαστές προσπάθησαν νά προκαλέσουν τήν άποδυνάμωση του αντιφασισμού και τήν

3. Όταν οι Γερμανοί άπελευθέρωσαν τόν Μουσσολίνι και τόν μετέφεραν πέρα από τή γοτθική γραμμή, αυτός δημιούργησε τή λεγόμενη 'Ιταλική Κοινωνική Δημοκρατία, γνωστή σαν Δημοκρατία του Σαλό, ή όποια ήταν στην πραγματικότητα ένα κράτος-φάντασμα στό χέρια των Γερμανών.

4. Ένδεικτικά παραδείγματα παρόμοιων δικαστικών άποφάσεων βλέπε στό Α. Battaglia, *Il giudice e la politica*, Laterza, Bari, 1962.

5. Όπως, π.χ., τό άρθρο 113 του νόμου τής Δημόσιας 'Ασφάλειας, σύμφωνα με τό όποιο ό Διοικητής τής 'Αστυνομίας μπορούσε νά άπαγορεύσει τή διάδοση έντυπων και σχεδίων, τήν τυχόκληση έφημερίδων ή άποσπασμάτων άπό αυτές και τίς άνακοινώσεις στό κοινό με άκουστικά ή φωνιατικά μέσα. Τό άρθρο αυτό είχε εύρύτατη εφαρμογή μέχρι τό 1956, όποτε και καταργήθηκε σαν άντισυνταγματικό (Α. Battaglia, σελ. 136).

6. Όταν, δηλαδή, ύπάρχει σαφής αντίθεση μεταξύ αίτιολογικού και διατακτικού ή στο αίτιολογικό inter sese (πίσ άπάνια). Αυτό, συνήθως, συμβαίνει όταν ό αντάκτής τής δικαστικής άπόφασης είναι από εκείνους πού έχουν μειοψηφήσει και δέν έχει συμφωνήσει με τή συλλογική άπόφαση (G. Bellavista, «La sentenza suicida», στο *Indice Penale*, 1971, σελ. 5-14).

7. Ε. Moriondo, *L'ideologia della magistratura italiana*, Laterza, Bari, 1967.

8. Ρ. Κακλαμανάκη, *Γιά τήν άνεξαρτησία τής Δικαιοσύνης*, 'Αθήνα, 1975, σελ. 22 και Ρ. Ingrao, σελ. 357.

έξασθენιση του νέου καθεστώτος. 'Από μία μάλιστα άποψη συνέβη τό αντίθετο: από τήν έξασθένιση του άντιφασιστικού κινήματος, άπό τίς μεταβολές πού προκάλεσε ή Χριστιανική Δημοκρατία σε πολλούς τομείς τής κοινωνικής και πολιτικής ζωής τής χώρας, κάτω άπό τήν πίεση τόσο τών έθνικών όσο και τών διεθνών γεγονότων (ψυχρός πόλεμος, δημιουργία συνασπισμών), γεννήθηκαν οι έσφαλμένες έρμηνείες τών νόμων ή ή μη έφαρμογή τους. Τό ίδιο, άλλωστε, συνέβη και τά πρώτα χρόνια του φασισμού, μέ τό πέρασμα άπό τό φιλελεύθερο στό φασιστικό κράτος. Μέσα, λοιπόν, άπό τό πάγωμα του πολιτικού κλίματος στή χώρα, βρήκε διέξοδο μία τέτοιου είδους στροφή τής πολιτικής τών δικαστικών άποφάσεων.

Στή συνέχεια, θά προσπαθήσουμε νά δούμε, μέσα άπό τήν ψυχολογία του δικαστή-άτόμου, πώς λειτουργεί αυτή ή παραδοσιακότητα και ό συντηρητισμός (πού χαρακτηρίζει τόν κλάδο) στό κάθε άτομο, πώς βιώνεται άπό τό δικαστή τό πρόβλημα τής άνεξαρτησίας τής Δικαιοσύνης σε μία κρίσιμη περίοδο και σε ποίο μέτρο υπάρχουν δυνατότητες κάποιου «άνοιγματος» πέρα άπό αυτό πού έπιθυμεί ή έπιτρέπει ό φορέας έξουσίας.

Γιά τό σκοπό αυτό, θά πρέπει νά ανατρέξουμε στήν άνάλυση ενός ψυχολογικού μηχανισμού, ό όποίος συνίσταται στήν τάση του άτόμου νά «ώραιοποιεί» μία δυσάρεστη πραγματικότητα ή νά παρουσιάσει σάν πραγματικότητα μία ευχάριστη κατάσταση, πού όμως δέν είναι πραγματική (mauvaise foi, malafede, κακή πίστη). 'Ο μηχανισμός, λοιπόν, αυτός έπιφανειακά έχει τή δομή του ψέματος, αλλά ή διαφορά βρίσκεται στό ότι είναι ό έαυτός μας αυτός άπό τόν όποιο κρύβουμε τήν άλήθεια. 'Η κακή πίστη είναι μία άρνητική στάση του άτόμου άπέναντι στόν έαυτό του. 'Η συνείδηση, άντί νά κατευθύνει τήν άρνησή της πρós τά έξω, τή στρέφει πρós τά μέσα. Δέν υπάρχει, λοιπόν, ή δυαδικότητα έξαπατώντος και έξαπατωμένου, αλλά, άντίθετα, προϋποτίθεται ή ένότητα μιάς συνείδησης.⁹ Αντίθετα μέ αυτό πού υποστήριξε ό Freud, δέν πρόκειται γιά μία διαδικασία ύποσυνείδητη,¹⁰ άκριβώς γιατί τό νά προσπαθεί κανείς νά «ώραιοποιήσει» μία δυσάρεστη πραγματικότητα, προϋποθέτει γνώση τής άλήθειας (και μάλιστα τήν πλήρη γνώση τής άλήθειας, γιά νά μπορέσει νά τήν κρύψει άπόλυτα), και είναι άκριβώς αυτή ή γνώση πού δημιουργεί τήν άνάγκη τής φυγής άπό μία πραγματικότητα πού άρ-

νιάσατε νά παραδεχθούμε. Πρόκειται, λοιπόν, γιά ένα μηχανισμό «φυγής» άπό μία συγκεκριμένη πραγματικότητα.

'Ας προσπαθήσουμε νά έντοπίσουμε τά βασικά του χαρακτηριστικά.

'Η ανθρώπινη ύπαρξη ένέχει τήν έννοια του περιορισμού: ό άνθρωπος είναι μέσα στόν κόσμο, ό άνθρωπος είναι άνάμεσα στους άλλους (αυτός ό περιορισμός του Dasein άποτελεί τό κεντρικό σημείο του ύπαρξισμού). 'Ο άνθρωπος είναι μία ζώσα άνάγκη. 'Αλλά ό άνθρωπος είναι αυτό τό ζωντανό όν γιά τό όποιο ή άνάγκη είναι συνειδητή. Συνεπώς, δέν μπορεί νά είναι άπερίοριστος, άδέσμευτος· δέν μπορεί νά ξεφυγει άπό τήν άνάγκη, έπειδή είναι ό ίδιος άνάγκη. Ταυτόχρονα, όμως, άρνείται αυτή τή δέσμευση, δέν άποδέχεται τήν ταύτισή του μέ τόν περιορισμό.

'Η κακή πίστη δίνει στόν άνθρωπο τή δυνατότητα «φυγής» άπό τήν πραγματικότητα. Του δίνει τή δυνατότητα νά παραβλέπει ένα γεγονός, νά τό «ώραιοποιήσει» στόν ίδιο τόν έαυτό του, νά άποσυνθέσει τό σύστημα άνάγκη του άντικειμένου (περιορισμός) και νά περάσει στήν άπόκτηση του άντικειμένου (παραβλέποντας τή δέσμευση), φωτίζοντας τό άντικείμενο και άφήνοντας στή σκιά τήν άνάγκη (τή δεσμευτική έννοια τής άνάγκης), προβάλλοντας μόνο τήν παραποίηση τής σε ιδανικό, πού άπό τήν ίδια του τή φύση δέν είναι δεσμευτικό. Τό ιδανικό (άναφέρομαι στόν όρο ideale πού χρησιμοποιεί ό R. Giorda, άναγογγίζοντας τή άσφαεία του) συνυπάρχει μέ τή σωματική ύπόσταση. Καί κριβώς αυτή ή συνύπαρξη¹¹ έπιτρέπει τήν πραγματοποίηση του μηχανισμού τής κακής πίστης: τό ιδανικό είναι τό άπερίοριστο, ή σωματική ύπόσταση είναι ό περιορισμός. Τό άτομο δέν άποδέχεται ότι είναι μόνο σωματική ύπόσταση, γιατί έτσι θα άναγνώριζε τόν περιορισμό του. «'Η σωματική ύπόσταση είναι μάλλον τό καταφύγιο του περιορισμού, ό όποιος πρέπει νά βρίσκεται έξω άπό μένα. 'Εγώ, προβαλλόμενος πρós τό ιδανικό, είμαι άπερίοριστος».¹² Τό «σώμα» μου και τίς άνάγκες του μπορώ νά τό κατηγορήσω ή νά τό δικαιολογήσω. 'Ομως, σε κάθε περίπτωση, δέν δέχομαι ότι είμαι μόνο σωματική ύπόσταση, άρα ταυτισμένος μέ τόν περιορισμό.

Αυτή ή διάσπαση τών στοιχείων (σωματική ύπόσταση—άνάγκη άπό τή μία και ιδανικό άπό τήν άλλη) μπορεί νά έχει δύο μορφές: μπορεί νά έχει τό χαρακτήρα καθαρής και όδυνηρης σύγκρουσης (καταδίκης τής σωματικής ύπόστασης, συνελπώς και τής άνάγκης), αλλά μπορεί νά πάρε και μία μορφή σύνδεσης (άλλά όχι ταύτισης) τών στοιχείων, δηλαδή άποδοχή τής συνύπαρξης τών δύο

9. J.P. Sartre, *L'essere e il nulla*, it. μετ., Μιλάνο 1970, σελ. 88. 'Η άνάλυση πού άκόλουθει βασίζεται στή μελέτη του R. Giorda, *La fenomenologia della malafede*. Bulzoni, Ρώμη, 1975.

10. Κατά τόν Freud, ή διαδικασία ύπάγει άρχει και συνίσταται στό ότι τό ρόλο του έξαπατώντος τόν παίζει τό ύποσυνείδητο και τό ρόλο του έξαπατωμένου τό 'Εγώ. 'Ομως, μία παραποίηση τής άλήθειας πού γίνεται άπό μένα γιά μένα, άποκλείει τό ψέμα, όπως άποκλείει και τό ύποσυνείδητο (R. Giorda, σελ. 55).

11. R. Giorda, σελ. 107.

12. *Ibid.*

δέχομαι ὅτι τὸ σῶμα (ἡ ἀνάγκη) καὶ τὸ ἰδανικὸ ἀποτελοῦν, σέ εἰρηνική συνύπαρξη, τὸ περιεχόμενον τῆς ζωῆς μου, τότε καὶ ἡ ἀνάγκη ἀναγνωρίζεται ὡς ἄν ἴσως φυσικὸ καὶ ἀπόλυτα δικαιολογημένο, ἀλλὰ καὶ ἡ ταύτιση ἀποκλείεται. Αὐτὸ συμβαίνει πιὸ συχνά. Ἡ καθημερινὴ φρασεολογία εἶναι γεμάτη παρόμοια παραδείγματα: «καθένας ἔχει τὶς συνήθειές του» (δέν εἶναι οἱ συνήθειες του), «πρέπει νὰ συμπεριφερθῶ ἔτσι, γιατί ἔτσι ἐπιβάλλει ἡ καλὴ ἀνατροφή» (δέν συμπεριφερόμαι ἔτσι γιὰ μένα), «εἶναι θέμα εὐπρέπειας» (δέν εἶναι θέμα δικό μου), «πρέπει νὰ ἀγοράσω ρούχα γιὰ νὰ εἶμαι εὐπρεπής» (καὶ αὐτὸ μέ ἀπαλλάσσει ἀπὸ τὴ μομφὴ ὅτι δέν διέθεσα τὰ χρήματα, π.χ., γιὰ τὴν οἰκογένειά μου).

Καὶ τὸ ἰδανικὸ πάλι μπορεῖ νὰ ἔχει διάφορες ὁψεις. Μπορεῖ νὰ εἶναι πολιτικὴ ἰδεολογία, θρησκευτικὴ πίστη, αἴρεση, ἀγάπη. Ἔχει, ὁμως, πάντα τὴ μορφὴ ὑπερτροφίας, γιγαντισμοῦ τοῦ Ἐγώ. Δέν εἶναι, δηλαδή, κάτι ἔξω ἀπὸ τὸ Ἐγώ, κάτι πρὸς τὸ ὁποῖο προσφέρεται κανεὶς. Εἶναι ἐνσωματωμένο μέσα στοῦ Ἐγώ, εἶναι μιὰ μορφὴ ναρκισσισμοῦ, ταύτιση τοῦ Ἐγώ μέ μιὰ ἰδανικὴ τὸν εἰκόνα.¹³

Πιὸ ἀναλυτικά: ἡ κακὴ πίστη (ἀπὸ τὴ στιγμή πού ἐγώ δέν μπορῶ νὰ εἶμαι μὴ ἰδανικὸ) πρέπει νὰ ἀπαίτησι ἕνα ὑλικὸ ἀντικείμενο γιὰ τὴ σωματικὴ ὑπόστασι καὶ ἕνα συμβολικὸ ἀντικείμενο γιὰ τὸ ἰδανικόν.

Ἡ συνείδηση, λοιπόν, μπορεῖ ἢ νὰ ἀποδεχθῆ τὴν ἀνάγκη πού ἡ ἴδια ἐκφράζει ἢ νὰ θελήσει νὰ τὴν ἀπωθήσει, νὰ τὴν ἀπομακρύνει. Ὁμως ἔξερει ὅτι δέν εἶναι δυνατό νὰ ἀπωθήσει τὴν ἀνάγκη, γιατί τὴν ἀνάγκη δέν τὴν ἔχει, εἶναι ἀνάγκη. Ἔτσι, ὅπως εἶπαμε προηγουμένα, ἀπὸ τὴ στιγμή πού θά θελήσει νὰ τὴν ἀπωθήσει, ἀναπόφευκτα πρέπει νὰ παραποιήσι τὴν πραγματικότητά καὶ νὰ «ρίξει τὸν προβολέα» μόνον στοῦ ἀντικείμενο τῆς ἀνάγκης.

Γιὰ νὰ προχωρήσουμε στὴν ἀνάλυση, θὰ πρέπει νὰ χρησιμοποιήσουμε τὶς ἔννοιες τοῦ K. Jaspers γιὰ τὴν ὑπαρξὴ ἐνός πεδίου τῆς συνείδησης.¹⁴

Στὸ σημεῖο αὐτὸ ὑπάρχει ἀκόμα καθαρὴ ἡ συνείδηση τῆς προθέσεως γιὰ «ἐξαπατήση». Ἡ πρόθεση πραγματοποιήσεως τῆς κακῆς πίστεως βρίσκεται ἀκόμα στοῦ κέντρο τοῦ συνειδητοῦ πεδίου,

διαφαίνεται ἀπόλυτα: ἡ συνείδηση ἀναγνωρίζει τὸν ἑαυτὸ τῆς σὰν ἀνάγκη, προσανατολίζεται στοῦ ἀντικείμενο τῆς, σταθεροποιεῖται πάνω σ' αὐτὸ καί, ἀφήνοντας στοῦ κέντρο τοῦ συνειδητοῦ πεδίου μόνον τὸ ἀντικείμενο, παύει νὰ ἀναγνωρίζει τὴν ταύτισή τῆς μέ τὴν ἀνάγκη. Μόνον ἐπειδὴ ὑπάρχει ἕνα συνειδητὸ πεδίο εἶναι δυνατὴ αὐτὴ ἡ μετατροπὴ τῆς ὄντολογικῆς ἀδυναμίας (τοῦ ἀπεριόριστου, γιὰ τὸ ὁποῖο μιλήσαμε ἀρχικά) σέ ψυχολογικὴ δυνατότητα.

Ἀπὸ αὐτὴ τὴ στιγμή καταβάλλεται προσπάθεια γιὰ νὰ κρατηθῆ στοῦ «φῶς», στοῦ κέντρο τῆς συνείδησης, μόνον τὸ ἀντικείμενο, νὰ διατηρηθῆ ἀποσυντεθειμένο τὸ σύστημα «ἀνάγκη τοῦ ἀντικειμένου» καὶ ἡ ἀνάγκη νὰ μεταθεθῆ σέ ἕνα περιθωριακὸ σημεῖο τοῦ συνειδητοῦ πεδίου. Ἀπὸ τὴ στιγμή πού ἡ ἀνάγκη χάνει τὴν καθαρότητα πού εἶχε ὅταν βρισκόταν στοῦ κέντρο τοῦ συνειδητοῦ πεδίου καὶ γίνεται ἀμυδρὸ καὶ ἀόριστο, πραγματοποιεῖται καὶ ἡ πρόθεση.

Μέ ἄλλα λόγια, ἡ προσπάθεια νὰ ἀπομονωθῆ τὸ ἀντικείμενο (τῆς ἀνάγκης ἀπὸ τὴν ἀνάγκη) δρᾷ στὴ συνείδηση, ὅπως μιὰ πέτρα πού πέφτει στὰ λιμνάζοντα νερά: στοῦ κέντρο βρίσκεται τὸ ἀντικείμενο καὶ πάνω στοῦς ὁμόκεντρος κύκλους, πού σχηματίζονται, πιὸ μακρὰ ἡ ἀνάγκη καὶ ἀκόμα πιὸ μακρὰ ἡ πραγματοποιήσεως τῆς πρόθεσης. Ὅμως ὁλος αὐτὸς ὁ χώρος εἶναι συνειδητός. Μόνον πού δέν ὑπάρχει πιά ἡ ἀπόλυτη διαφάνεια τῆς πρόθεσης, πού ὑπῆρχε ὅταν ἡ πρόθεση βρισκόταν στοῦ κέντρο τοῦ χώρου τῆς συνείδησης, πρὶν νὰ τὴ σπρώξει σέ ἕνα περιθωριακὸ τὸν σημεῖο ἡ προσπάθεια τῆς συνείδησης νὰ τὴν πραγματοποιήσι.¹⁵ Καί, φυσικά, ἡ συνείδηση ἔχει πλήρη τὴ δυνατότητα νὰ τὴν ξαναφέρει στοῦ κέντρο τοῦ πεδίου καὶ νὰ ἀποδεχθῆ τὴν πραγματικότητά. Αὐτὸ σέ ἀντίθεση μέ τὴν πλήρη ἔλλειψη εὐθύνης τοῦ ἀτόμου, πού συνεπάγεται τὸ φροϋδικὸ ὑποσυνείδητο.

Τὸ παράδειγμα τῶν ἐννοιῶν οἰκονομικῶν διεκδικήσεων τοῦ ἰταλικοῦ δικαστικοῦ κλάδου, τὴν ἴδια περίπου ἐποχῇ, θά μπορούσε νὰ ἀποσαφηνίσει περισσότερο τὶς ἔννοιες. Πραγματικά, ἡ ἔνταση τῆς πολεμικῆς ἦταν τέτοια, πού ἐμοίχαξε νὰ ἐκδηλώνει σχεδόν μιὰ μορφὴ ἀπειθείας τοῦ κλάδου. Οἱ ἴδιοι οἱ δικαστές παραδέχονταν ὅτι ἡ βελτίωση τῶν ἀποδοχῶν σὰν αἴτημα, ἦταν λιγότερο ὑψηλὸ καὶ κατώτερη ἀξία ἀπὸ τὰ ἄλλα πού προβλήθηκαν ταυτόχρονα (ἀνεξαρτησία τῆς Δικαιοσύνης, αὐτονομία καὶ ἐνότητα τοῦ δικαστικοῦ κλάδου, κτλ.). Ἀλλὰ, παράλληλα, ὑποστήριζαν ὅτι ἡ οἰκονομικὴ ἀνεση τοῦ κλάδου εἶναι ἐξίσου σημαντικὴ, γιατί ἀποτελεῖ τὸ ἀναγκαῖο τεχνικὸ ὄργανο προκειμένου νὰ διαφυλαχθῆ ἡ αὐτονομία καὶ ἡ ἐνότητά του.¹⁶

13. R. Giorda - T. Bazzi, *Sessualità e progetto del mondo*, Ρώμη 1974, σελ. 130-131.

14. «Σέ μιὰ παραστατικὴ μορφῇ, μπορούμε νὰ φανταστοῦμε τὴ συνείδηση σὰν ἕνα «παλκοσέκιον», πάνω στοῦ ὁποῖο πᾶνε καὶ ἔρχονται τὰ μεμονωμένα ψυχικὰ φαινόμενα. Ἡ ἀκόμα σὰν τὸ περιβάλλον (medium) στοῦ ὁποῖο κινούνται... Λέγονται βαθμοὶ τῆς προσοχῆς οἱ βαθμοὶ τῆς καθαρότητος καὶ τῆς σαφηνείας τῶν περιεχομένων τῆς συνείδησης. Γύρω ἀπὸ τὸ σημεῖο τῆς προσήλωσης (fissazione), τὸ ὀπτικὸ πεδίο διευρύνεται πρὸς τὴν περιφέρεια, παίρνοντας συνεχῶς πιὸ σκούρο χρώμα... Ἀπὸ τὸ κέντρο τῆς φωτεινῆς συνείδησης, ὑπάρχει μιὰ ἀπερίοριστη σειρὰ ἀποχρωμάτων... Αὐτοὶ οἱ βαθμοὶ τῆς συνείδησης μποροῦν νὰ ἐξερευνηθῶν μέ μιὰ συστηματικὴ ἀτοπατήρηση.» K. Jaspers, *Psicopatologia generale*, ἰταλικὴ μετάφραση, Ρώμη, 1964, σελ. 149-150.

15. R. Giorda, σελ. 116-117.

16. E. Moriondo, *op. cit.*

“Όσον αφορά την περίπτωση που εξετάζουμε, ή ανάγκη διατήρησης ενός συγκεκριμένου status εξουσίας, κύρους, οικονομικής άνεσης, κάλυψης, συχνά, της συνοχής με τό φασιστικό καθεστώς (έστω και στό μέτρο που ό δικαστής είχε αποδεχθεί στη διάρκεια του φασισμού πολλές από τίς άρχές και τίς άξίες του, με αποτέλεσμα νά αισθάνεται ότι, καταδικάζοντας τή συνεργασία με τό φασιστικό καθεστώς, καταδικάζει από τή μιá άποψη και τή δική του ιδιωτική συμπεριφορά), όλα αυτά είναι καθοριστικά τής στάσης του δικαστικού κλάδου και τών άλλων προσανατολισμού τής πολιτικής τών δικαστικών αποφάσεων.

“Ο δικαστής βρίσκει στην εκάστοτε κρατούσα ιδεολογία τό μέτρο για νά παραποιήσει τή δική του δεσμευτική ανάγκη και νά τήν προβάλλει σάν άξια. Καί πετυχαίνει τό αντίκειμενο τής ανάγκης του περιβάλλοντάς το με μιá μορφή παραδοσιακότητας και συντηρητισμού. “Ετσι, δέν άφησε νά βγει στην επιφάνεια ή δική του έσωτερική σύγκρουση όταν, στην άμέσως μετά τόν πόλεμο περίοδο, οι άποφάσεις του ήσαν σύμφωνες με τό πνεύμα του νομοθέτη, όταν, δηλαδή, δέν ξέφυγε από τό πνεύμα τής έποχής και δέν βρέθηκε αντίμετωπος με τό λαϊκό αίσθημα βάζοντας σε κρίση τήν έννοια τής Δικαιοσύνης και τή δική του θέση σάν λειτουργού τής. “Όταν, όμως, οι έξωτερικές συνθήκες τό έπιτρέπει, άρχίζει ή αντίστροφη έρμηνεία ή εφαρμογή τών αντίφασιστικών νόμων και ή πλατιά εφαρμογή διατάξεων φασιστικών νόμων. Καί τότε άκόμα ό δικαστής πιστεψε ότι εκφράζει τό λαϊκό αίσθημα, θεωρώντας ότι ή χώρα κουράστηκε νά «τιμωρεί», κουράστηκε νά «θυμάται» και θέλει νά ξεφύγει όσο τό δυνατό πιο γρήγορα από τά κατάλοιπα του παρελθόντος. Αυτή ήταν ή ιδεολογία που πρόβαλε εκείνη τήν περίοδο ή κρατούσα έξουσία, και μέσα σ’ αυτά τά πλαίσια καθορίστηκε και ή στάση του δικαστή. Είναι, άλλωστε, γεγονός ότι ό «καστικός» χαρακτήρας του μηχανισμού τής Δικαιοσύνης έδωσε και εξακολουθεί νά δίνει στον κυρίαρχο συνασπισμό (ό οποίος ουσιαστικά δέν άλλαξε από τότε) τά μέσα για νά επιβάλλει κανόνες, τους όποιους δέν μπορεί νά κάνει αποδεκτούς μέσα από τή δημιουργία πιο σύγχρονων ήγεμονικών μηχανισμών. “Ετσι, ό ίδιος ό χαρακτήρας του δικαστικού κλάδου κάνει έξαιρετικά πολύπλοκο και τό πρόβλημα τής ανεξαρτησίας τής Δικαιοσύνης, ενώ, παράλληλα, όσο πιο πολύ γίνεται αποδεκτή από μέρους του κόσμου μιá τέτοια άποψη τής Δικαιοσύνης, τόσο πιο δύ-

σκολα γίνονται τά προβλήματα τών δικαστών και δέν βρίσκονται τά μέσα και οι πιθανές συμμαχίες για νά άντιμετωπισθούν οι κρίσεις.¹⁷

“Η έννοια τής ανεξαρτησίας τής Δικαιοσύνης δέν έξαντλείται στη συνταγματική της καθέρωση. Αυτή ύποδηλώνει, βέβαια, τή θέληση του κράτους για τήν εφαρμογή τής, όμως ή θέληση αυτή μπορεί νά μεταβάλλεται ή νά άλλοιώνεται από τή βούληση ειδικότερων όργάνων του, που, χωρίς νά έχουν τή δύναμη νά τήν καταργήσουν ολοκληρωτικά (σάν συνταγματική άρχή), προσπαθούν νά έμποδίσουν τά ουσιαστικά τής άποτελέσματα. “Αλλωστε, ή δικαστική έξουσία, σάν θεσμός που αναπτύσσεται στά πλαίσια ενός συγκεκριμένου κράτους, δέν μπορεί παρά νά παίρνει μορφή ανάλογη με τή μορφή του κράτους αυτού και νά περιφρουρεί τά συμφέροντα που τό ίδιο έξυπηρετεί. “Εφ’ όσον, λοιπόν, ή μορφή του κράτους συνδέεται με τό φορέα έξουσίας, τό ενδιαφέρον του για τήν έκταση και τήν ποιότητα τής άπονομής δικαιοσύνης έξαρτάται από τίς δυνατότητες και τίς προθέσεις του φορέα αυτού.¹⁸

Τό παράδειγμα τής μεταπολεμικής ‘Ιταλίας, που παρουσιάσαμε, δέν είναι φυσικά τό μοναδικό. Μιά έρευνα στά δικαστικά χρονικά πολλών χωρών θά είχε νά παρουσιάσει ανάλογα φαινόμενα. Τό αν ή θέληση του κράτους ταυτίζεται με τήν ήθική αντίληψη περί Δικαιοσύνης είναι κάτι που συνδέεται με τους σκοπούς του κράτους, όπως διαμορφώνονται από τους διάφορους ιστορικούς και κοινωνικούς παράγοντες.¹⁹ Σε μιá μεταβατική περίοδο, ή ένδεχόμενη διάσταση φαίνεται πιο έντονα και τό φαινόμενο, που σε μιá όμαλη ιστορική έποχή θά μπορούσε και νά περάσει άπαρατήρητο, παίρνει μεγαλύτερες διαστάσεις, και γίνεται όξυτερο.

Μ’ αυτή τήν έννοια, τό φαινόμενο που εξετάσαμε δέν άποκτά, κατά κάποιο τρόπο, μουσειακή άξια ή μοναδικότητα που όφείλεται στις ιδιαίτερες συνθήκες τής έποχής που έμφανίστηκε. Είναι, όμως, ό μεταβατικός χαρακτήρας τής συγκεκριμένης έποχής, σε συνδυασμό με τίς αυξημένες προσδοκίες του κόσμου για πιο ουσιαστικές άλλαγές στις μεταπολεμικές κοινωνίες, που τονίζουν αυτή τή διάσταση και κάνουν τό φαινόμενο αυτό πιο εκδηλο και αξιοπρόσεκτο.

17. Πάνω σ’ αυτό τό θέμα βλ. Ρ. Ingraο, σελ. 357 και έπ.

18. Για τό θέμα αυτό βλ. Ρ. Κακλαμανάκη, *op. cit.*

19. Ρ. Κακλαμανάκη, σελ. 25.